

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Nacka tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2022-12-13 i mål nr M 5590-22, se bilaga A

PARTER

Klagande

Bygg- och miljönämnden i Salems kommun

Motpart

Rostaden Förvaltnings Aktiebolag, 556200-2468

Ombud: Hestra Advokatbyrå AB

SAKEN

Föreläggande om ventilationsåtgärder på fastigheten XXX i Salems kommun

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

1. Mark- och miljööverdomstolen ändrar mark- och miljödomstolens dom och fastställer Länsstyrelsen i Stockholms läns beslut den 30 juni 2022 vad avser punkterna 3–5 i Bygg- och miljönämnden i Salems kommuns beslut den 11 maj 2021 om föreläggande om ventilationsåtgärder, BoM § 36, dnr 2019-495, med den ändringen att punkten 5 i nämndens beslut ska ha följande lydelse

5. Ny frånluftsventilation i köket anordnas. Kanal dras från väggstos genom köksskåpet och ansluts till en tallriksventil som monteras på köksskåpets framsida. (se bilaga 2 till tjänsteskrivelse)

2. Den tid inom vilken föreläggandet ska vara uppfyllt bestäms till 90 dagar efter att denna dom fått laga kraft.

Dok.Id 2033964

Postadress
Box 2290
103 17 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls Torg 16

Telefon
08-561 670 00
08-561 675 50

E-post: svea.avd6@dom.se
www.svea.se

Telefax

Expeditionstid
måndag – fredag
08:00–16:30

3. Mark- och miljööverdomstolen avslår överklagandet i övrigt.

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Bygg- och miljönämnden i Salems kommun har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska fastställa nämndens beslut att förelägga Rostaden Förvaltnings Aktiebolag att vidta ventilationsåtgärder i två bostäder på fastigheten XXX.

Rostaden Förvaltnings Aktiebolag har motsatt sig ändring av mark- och miljödomstolens dom.

PARTERNAS TALAN VID MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Nämnden har, utöver vad som anförts vid mark- och miljödomstolen, anført i huvudsak följande. Ärendet inleddes efter att några av de boende i fastigheten 4:1 på Söderby gårds väg 58 och 60 inkommit med klagomål om fukt- och mögelskador. Efter utredning förelades Rostaden Förvaltnings Aktiebolag att utreda ventilationen i sin helhet och inkomma med åtgärdsförslag på förbättrande åtgärder. Föreläggandet överklagades till länsstyrelsen som återförvisade ärendet till nämnden. Klagomålen utreddes då av konsultföretaget Aquademica, som visade på brister i ventilationen och gav åtgärdsförslag. Dessa åtgärder förelades fastighetsägaren att genomföra. Åtgärderna bedömdes vara enkla och kunna utföras till en rimlig kostnad. Det är rimligt att kräva att luft-flödena enligt Folkhälsomyndighetens allmänna råd (FoHMFS 2014:18) om ventilation uppfylls även gällande självdragsventilationssystem. Enligt Folkhälsomyndigheten bör man endast mäta flödena i en fastighet med självdragssystem när utomhus-temperaturen är minst 10°C kallare än inomhustemperaturen. Vid de aktuella mätningarna var skillnaden 18°C. Ventilation ska inte uppnås på bekostnad av att andra parametrar av inomhusmiljön såsom kyla, drag och buller försämras. Nyttjande av vädringsfönster som en del av grundventilationen är inte ett godtagbart alternativ. Det skulle göra att Folkhälsomyndighetens allmänna råd (FoHMFS 2014:17) om temperatur inomhus samt (FoHMFS 2014:13) om buller inomhus inte kan uppfyllas. Det är olämpligt att ålägga den boende att avgöra vilka vädringsfönster som ska hållas öppna och när. Folkhälsomyndighetens respons till fastighetsägaren utgör inte ett formellt utlåtande från myndigheten. Kungliga byggnadsstyrelsens anvisningar till

byggnadsstadgan, publikation 1950:1, angående ventilation, kan inte tillämpas på fråga om olägenhet för människors hälsa föreligger enligt 9 kap. 3 § miljöbalken.

Rostaden Förvaltnings Aktiebolag har utöver vad som anförts hos mark- och miljödomstolen anfört bl.a. följande.

Det aktuella målet är inte jämförbart med Miljööverdomstolens dom den 15 december 2004 i mål nr M 2084-03 eftersom lägenheterna i fastigheten XXX har spring-ventiler i sov- och vardagsrumsfönster som är inmonterade enligt leverantörens anvisningar. Vidare utfördes mätningarna i det målet under sommaren under en sammanhållande tid av fyra dygn. Av protokollet från mätningen i det målet framgick att kravet i Socialstyrelsens dåvarande allmänna råd (SoSFS 1999:25) om ventilation var möjligt att uppnå.

En uppfräsning av hålen i springventilerna enligt föreläggandet skulle endast medföra att uteluftsflödena varaktigt kommer upp till 0,35 l/s per m² golvyta vid kallare temperaturer. I FoHMFS 2014:18 finns inget förbehåll om att råden endast skulle vara tillämpbara under kallare årstider. Föreskrifterna är olämpligt utformade eftersom de inte beaktar förhållandena vid självdragsventilation där uteluftsflödena vid sådan ventilation endast undantagsvis kommer upp i sådana nivåer. Den förelagda åtgärden kommer därför inte innebära att det uppställda målet uppnås.

FoHMFS 2014:18 har till syfte att vara vägledande vid bedömningen av om bristande luftkvalitet i bostäder och lokaler innebär olägenhet för människors hälsa. Om flödesvärdena underskrids kan det vara ett tecken på bristande luftkvalitet. Det krävs emellertid även andra indikatorer på att luftkvaliteten är dålig innan man kan fastställa att så är fallet, i synnerhet vid självdragsventilation. I det aktuella fallet har nämnden endast utgått ifrån de föreskrivna riktvärdena, trots att inspektörernas andra iakttagelser vid inspektionen tydde på att det inte förelåg bristande luftkvalitet i bostäderna. Nämnden har alltså misstolkat de allmänna råden. Det bör vid självdragsventilation finnas ett faktiskt innemiljöproblem som märkts och påvisats på annat sätt än genom mätning av uteluftsflöde innan det är befogat att bedöma att det föreligger en olägenhet för

människors hälsa. Det fanns inga av de då insinuerade bristerna i form av fuktskador, mögel och dålig luft vid inspektionstillfället.

I bostäder med självdragsventilation är anordningarna för uteluftstillförsel, oavsett om de utgörs av ventiler eller vädringsfönster, och frånluftsdonen alltid reglerbara. Detta var ett villkor i då gällande byggnormer. En självdragsventilation kan därför inte fungera optimalt utan att den boende är medveten om ventilationssystemets funktion. Nya hyresgäster får därför information om ventilationssystemet. Det är enklare och mer ändamålsenligt än att fräsa upp spaltventilerna.

Aquademica har använt sig av en felaktig mätmetod för mätning av uteluftsflödet. Den vetenskapligt utarbetade standarden som borde använts för mätning av luftomsättningen är spårgasteknik. Utredningen är således inte fackmannamässigt utförd.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Bostäder ska brukas på ett sådant sätt att olägenheter för människors hälsa inte uppkommer. Ägare till berörd egendom ska vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att hindra uppkomsten av eller undanröja olägenheter för människors hälsa (9 kap. 9 § miljöbalken). I syfte att hindra uppkomst av olägenhet för människors hälsa ska en bostad särskilt ge betryggande skydd mot bland annat värme, kyla och drag samt ha tillfredsställande luftväxling genom anordning för ventilation eller på annat sätt. Detta framgår av 33 § förordningen (1998:889) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd.

Tillsyn enligt miljöbalken ska säkerställa syftet med miljöbalken. Tillsynsmyndigheten ska, på eget initiativ eller efter anmälan, i nödvändig utsträckning kontrollera att miljöbalken samt föreskrifter, domar och andra beslut som meddelats med stöd av balken följs. Myndigheten får besluta om de förelägganden som behövs för att åstadkomma rättelse. Ett föreläggande får inte vara mer ingripande än vad som behövs i det enskilda fallet (26 kap. 1 och 9 §§ miljöbalken).

Frågan i målet är om nämnden har haft fog för sitt beslut om föreläggande avseende ventilationsåtgärder i två bostadslägenheter.

Mark- och miljööverdomstolen gör följande bedömningar

Det saknas anledning att ifrågasätta att utredningen avseende ventilationen i de två bostadslägenheterna är fackmannamässigt utförd. Den mätteknik som använts utgör ett godtagbart sätt att mäta uteluftsflödet. Utredningen har utgått från att ventilationen i bostäderna inte ska understiga riktvärdena i Folkhälsomyndighetens allmänna råd (FoHMFS 2014:18) om ventilation. Där anges bl.a. att uteluftsflödet i bostäder inte bör understiga 0,35 liter luft per sekund per kvadratmeter ($l/s/m^2$) golvarea. De allmänna råden är tillämpliga och vägledande även när det gäller bostäder med självdragsventilation. En helhetsbedömning behöver ske för att en bostad ska ges betryggande skydd även från andra störningar så som till exempel drag, kyla och buller. Kraven på uteluftsflöde i fastigheter med självdragsventilation ska därför uppfyllas utan öppna vädringsfönster. (Jfr Miljööverdomstolens dom den 15 december 2004 i mål nr M 2084-03.)

Mark- och miljööverdomstolen instämmer vidare i mark- och miljödomstolens bedömning att det är lägenheternas golvarea som ska utgöra underlag för bedömningen av uteluftsflödet. Det beräknade flödet för lägenhet 1004 är därmed rätteligen $0,33 l/s/m^2$ och för lägenhet 1204 är det beräknade uteluftsflödet rätteligen $0,2 l/s/m^2$.

Vad avser lägenhet 1004 på Söderby Gårds väg 58 (punkterna 1 och 2 i nämndens föreläggande) konstaterar Mark- och miljööverdomstolen att ventilationen vid mätningstillfället endast var $0,02 l/s/m^2$ under riktvärdet $0,35 l/s/m^2$. Domstolen anser mot den bakgrunden att utredningen inte ger stöd för att det föreligger risk för olägenhet för människors hälsa. Mark- och miljödomstolens avgörande ska därför inte ändras i denna del.

Vad gäller lägenhet 1204 på Söderby Gårds väg 60 (punkterna 3–5 i föreläggandet) underskreds riktvärdet om $0,35 l/s/m^2$ med $0,15 l/s/m^2$. Ett så stort underskridande är även i avsaknad av andra påvisade brister i inomhusklimatet tillräckligt för att konstatera att risk för människors hälsa får anses föreligga.

Frågan är då om förelagda åtgärder är skäligen att kräva. Enligt föreläggandet ska fyra spaltventiler fräsas upp och en ny spaltventil installeras för att öka uteluftsflödet i lägenhet 1204. För att öka frånluftsflödet i köket i lägenheten ska en befintlig tallriksventil anslutas till frånluftskanalen.

De förelagda åtgärderna är både enkla och lämpliga och har stöd i den konsultrapport som nämnden bifogat. Kostnaden för åtgärderna får anses rimlig med hänsyn till intresset av att uppnå en tillfredställande luftväxling och en god inomhusmiljö. Domstolen gör också bedömningen att åtgärderna skäligen kan krävas av Rostaden Förvaltnings Aktiebolag.

Nämndens föreläggande innehöll även krav om att en kolfilterfläkt skulle installeras. Mark- och miljööverdomstolen bedömer att detta krav inte kan ställas med stöd av miljöbalken. Utformningen av punkten 5 i föreläggandet bör därför justeras redaktionellt på sätt som framgår av domslutet.

Mark- och miljööverdomstolen anser vidare det vara lämpligt att bestämma att föreläggandet avseende punkterna 3–5 ska vara uppfyllt inom 90 dagar efter att denna dom fått laga kraft.

Mark- och miljööverdomstolens bedömningar innebär när det gäller lägenhet 1204 att Bygg- och miljönämnden i Salems kommuns beslut om föreläggande, med undantag för den närmare utformningen av punkten 5 och den tid inom vilken åtgärderna ska vara utförda, står fast.

Beslutet får enligt 5 kap. 5 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar inte överklagas.

I avgörandet har deltagit hovrättsråden Lars Borg och Lars Olsson (referent), tekniska rådet Yvonne Eklund och hovrättsrådet Katarina Welin.

Föredragande har varit Niclas Arvidsson.

NACKA TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2022-12-13
meddelad i
Nacka

Mål nr M 5590-22

PARTER

Klagande

Rostaden Förvaltnings AB, 556200-2468

Ombud: Advokatfirman Henning Holmberg AB

Motpart

Bygg- och miljönämnden i Salems kommun

ÖVERKLAGAT BESLUT

Länsstyrelsen i Stockholms läns beslut 2022-06-30 i ärende nr 505-50179-2021,
se [bilaga 1](#)

SAKEN

Ventilationsåtgärder på fastigheten XXX i Salems kommun

DOMSLUT

1. Mark- och miljödomstolen avslår yrkandet om sammanträde.
2. Mark- och miljödomstolen avvisar bevisning i form av muntliga förhör och yttrande från Folkhälsomyndigheten angående begäran om rättelse.
3. Med ändring av Länsstyrelsen i Stockholms läns beslut upphäver mark- och miljödomstolen Bygg- och miljönämnden i Salems kommuns beslut att förelägga Rostaden Förvaltnings AB att vidta ventilationsåtgärder i två bostäder på fastigheten XXX.

BAKGRUND

Bygg- och miljönämnden i Salems kommun (nämnden) beslutade den 11 maj 2021 att förelägga Rostaden Förvaltnings AB (klaganden) att vidta ventilationsåtgärder i två bostäder på fastigheten XXX. Klaganden överklagade nämndens beslut till Länsstyrelsen i Stockholms län (länsstyrelsen) som i beslut den 30 juni 2022 ändrade det överklagade beslutet endast med avseende på den tidpunkt inom vilken föreläggandet ska vara uppfyllt till 90 dagar efter att beslutet vunnit laga kraft. Länsstyrelsen avslog överklagandet i övrigt.

Klaganden har nu överklagat länsstyrelsens beslut till mark- och miljödomstolen.

YRKANDEN M.M.

Klaganden har yrkat att mark- och miljödomstolen ska upphäva underinstansernas beslut. Klaganden har vidare yrkat att mark- och miljödomstolen ska hålla sammanträde i målet.

Nämnden har motsatt sig ändring av nämndens beslut.

UTVECKLING AV TALAN

Klaganden har till stöd för sin talan sammanfattningsvis anfört följande.

Länsstyrelsens beskrivning och behandling av ärendet är felaktig. Att klagomål gällande bristande inomhusmiljö skulle ha inkommit från några av de boende i fastigheten stämmer inte. Det fanns endast en hyresgäst som framförde medvetet falska uppgifter till miljöinspektionen i syfte att provocera fram en inspektion. Syftet med inspektionen var att låta Aquademica utföra mätningar av luftflöden i två godtyckligt utvalda lägenheter för att konstatera en brist och därmed ge underlag för ett föreläggande. Föreläggandet har betingats uteslutande av inspektionen och klagandens tidigare ärenden hos nämnden. Inspektionen var således föranledd av revansch- och repressaliemotiv mot klaganden på grund av oegentligheter som nämnden tidigare har begått i andra ärenden. Klaganden har därför gjort en

jävsinvändning mot ett antal anställda vid nämnden. Nämnden har på ett flagrant sätt brutit mot principerna om legalitet och objektivitet.

Vidare har länsstyrelsen misstolkat Folkhälsomyndighetens allmänna råd om ventilation. Värdena för luftomsättning i de allmänna råden är riktvärden som, om de underskrids, ska betraktas som en indikation på att luftmiljön kan vara dålig. Länsstyrelsen har i stället betraktat dessa riktvärden som gränsvärden som det är otillåtet att underskrida. Länsstyrelsens påstående om att brister har konstaterats i samband med Aquademicas inspektion är missvisande. Det fanns inte ett sådant kausalsamband som länsstyrelsen insinuerar. Mätningarna från Aquademicas inspektion har inte heller tolkats på ett korrekt sätt. Inspektionen visade ingen onormal fuktförekomst. Detta är en indikation på att lägenheternas ventilationsanordningar inte ger upphov till olägenhet för människors hälsa. Ventilationens funktionssätt i bostäder med självdrag är beroende av hur de boende vädrar, hur de ställt sina Biobeventiler liksom hur de har ställt frånluftsventilerna. Av ett e-postmeddelande från en tjänsteperson vid Folkhälsomyndigheten framgår att om vädringsfönster används för att ta in luft så är det normalt att dessa hålls öppna vid mätning. Detta har länsstyrelsen ignorerat och i stället dragit slutsatser enbart från mätningar som gjorts med stängda fönster. Vidare stämmer inte de angivna storlekarna på lägenheterna i fråga. Av länsstyrelsens beslut framgår att lägenheterna är 60 kvadratmeter respektive 74 kvadratmeter stora. Detta är dock lägenheternas bruksarea enligt hyreskontrakten. Folkhälsomyndighetens riktvärde beräknas utifrån bostadens golvyta vilket för de berörda lägenheterna rätteligen är 50 kvadratmeter respektive 65 kvadratmeter. Utifrån dessa korrigerade uppgifter visar mätresultaten att värdena vid öppet fönster inte underskrider Folkhälsomyndighetens rekommenderade riktvärden.

Folkhälsomyndighetens allmänna råd är dessutom felaktigt utformade då ingen hänsyn har tagits till bostäder med självdragsventilation. Riktvärdena anges i liter luft per sekund. Det är uttryck för ett jämnt och kontinuerligt luftflöde vilket endast kan åstadkommas genom mekanisk ventilation. Det saknas således kompletterande anvisningar i Folkhälsomyndighetens allmänna råd gällande självdragsventilation.

Klaganden har begärt att Folkhälsomyndigheten ska vidta rättelse genom att i ett yttrande bekräfta att riktvärdet är avsett att tillämpas vid fläktstyrd kontinuerlig ventilation men inte vid självdragsventilation.

Klaganden har uppgett att ett yttrande har begärts från Folkhälsomyndigheten och kommer lämnas in till domstolen. Klaganden har även åberopat ett antal muntliga förhör.

Nämnden har anfört följande. Ventilationsutredningen som genomfördes av Aquadematica visade på brister i självdragsventilationen till följd av för låga frånluftsflöden i förhållande till kraven som ställs i Folkhälsomyndighetens allmänna råd om ventilation inomhus. Utredningen genomfördes vid en utetemperatur på 1,2 plusgrader vilket är en temperatur då ett självdragssystem får antas ha goda förutsättningar för att klara kraven på god luftomsättning enligt Folkhälsomyndigheten. Ett fackmässigt åtgärdsförslag togs fram av Aquadematica med syfte att förbättra luftomsättningen i de inspekterade bostäderna så att Folkhälsomyndighetens krav om ventilation inomhus uppfylls. Dessa åtgärder bedömdes kostnadsmässigt rimliga att genomföra.

DOMSKÄL

Mark- och miljödomstolen har att ta ställning till om nämnden har haft fog för sitt beslut att förelägga klaganden att vidta ventilationsåtgärder i två bostäder på fastigheten XXX. Tillämpliga bestämmelser framgår av länsstyrelsens beslut.

Mark- och miljödomstolen instämmer i länsstyrelsens bedömning att Folkhälsomyndighetens allmänna råd om ventilation (FoHMFS 2014:18) och dess riktvärden är tillämpliga och vägledande även på fastigheter med självdragsventilation. Enligt råden bör uteluftsflödet i bostäder inte understiga 0,35 liter luft per sekund per kvadratmeter golvarea.

Av handlingarna i målet framgår att Aquadematica i sin rapport har beräknat respektive lägenhets riktvärde utifrån lägenheternas bruksarea, dvs. inte golvarea.

Det innebär att de angivna riktvärdena i Aquademicas rapport inte stämmer. Riktvärdena för uteluftsflödet, utifrån beräkning med respektive lägenhets golvarea, är rätteligen 17,5 (lägenhet 1004) och 22,8 (lägenhet 1204).

Mark- och miljödomstolen konstaterar vidare att byggnaden i fråga är uppförd år 1954. Vid den tidpunkten gällde Anvisningar till byggnadsstadgan Kungl. Byggnadsstyrelsens publikationer 1950:1 (BABS 50) av vilken framgår följande. Rörande friskluftsintag ska bonings- och såvitt möjligt även arbetsrum förses med öppningsbart fönster, möjliggörande snabb utvädring. Som öppningsbart fönster avses även fönsterdörr mot det fria, exempelvis balkongdörrar. Friskluftsintag kan utgöras av ändamålsenligt konstruerad springventil under fönster eller annan lämplig anordning.

Med hänsyn till ovanstående och vad som framgår av klagandens e-postkorrespondens med Folkhälsomyndigheten anser mark- och miljödomstolen att om vädringsfönster används för att ta in luft i en byggnad bör dessa hållas öppna vid ventilationsmätningar. Folkhälsomyndighetens riktvärden ska således i detta fall jämföras med de mätvärden som uppmättes då fönsterna var öppna. Av Aquademicas rapport framgår att värdena vid öppna fönster uppmättes till 24 (lägenhet 1004) och 25 (lägenhet 1204). Av detta följer att de enligt ovan beräknade riktvärdena om 17,5 och 22,8 innehålls.

Mark- och miljödomstolen bedömer därmed att det i bostäderna inte föreligger någon risk för olägenhet för människors hälsa i miljöbalkens mening. Nämnden har därför inte haft fog för sitt beslut att förelägga klaganden att vidta ventilationsåtgärder. Länsstyrelsens beslut ska således ändras på så vis att nämndens beslut upphävs. Vid denna utgång saknas skäl att pröva övriga invändningar mot det överklagade beslutet.

Mark- och miljödomstolen noterar att klaganden har begärt att sammanträde hålls i målet. Klaganden har även åberopat kompletterande bevisning i form av muntliga

förhör och ett skriftligt yttrande från Folkhälsomyndigheten angående en begäran om rättelse, vilket klaganden avser att lämna in till domstolen.

Enligt 14 § lagen (1996:242) om domstolsärenden ska mark- och miljödomstolen hålla sammanträde i ett mål, om det begärs av en enskild part. Sammanträde behöver dock inte hållas om avgörandet inte går parten emot. Vidare framgår av 35 kap. 7 § 2 rättegångsbalken (1942:740) att domstolen får avvisa bevisning om beviset inte behövs.

Mark- och miljödomstolen bedömer att det, vid denna utgång, saknas skäl att ta upp den av klaganden åberopade bevisningen i form av muntliga förhör och yttrande från Folkhälsomyndigheten. Det saknas således även skäl att hålla det av klaganden begärda sammanträdet i målet. Yrkandet om sammanträde ska därför avslås och yrkandet om nyss nämnda bevisning avvisas.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 2 (MMD-02)

Överklagande senast den 3 januari 2023.

Jonas Manole

Christina Borg

I domstolens avgörande har rådmannen Jonas Manole, ordförande, och tekniska rådet Christina Borg deltagit. Föredragande har varit tingsnotarien Johanna Oellig.

Hur man överklagar

MMD-02

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Så här gör du

1. Skriv mark- och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.
Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar mark- och miljödomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rätts-tillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.